

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
НАСТАВНО-НАУЧНО ВИЈЕЋЕ БАЊА ЛУКА

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Универзитета у Бањој Луци

ПРИМЉЕНО: 6.9.2016			
ОРГ.ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ	ВРЕДНОСТ
1011	1509	16	

ИЗВЈЕШТАЈ

*о оцјени урађене докторске тезе кандидата
мр Огњена Ерића*

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 149. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“, бр. 73/10, 104/11, 84/12,108/13 и 44/15), члана 54. Статута Универзитета у Бањој Луци и члана 20. Статута Економског факултета, Наставно-научно вијеће Економског факултета Универзитета у Бањој Луци, на IX сједници одржаној 15.07.2016. године, донијело је Одлуку број: 13/3.1277- IX-6/16, о именовању Комисије за оцјену урађене докторске дисертације кандидата мр **Огњена Ерића** под насловом: „**Утицај инвестиција Европске уније на развој Западног Балкана**“.

Састав Комисије је сљедећи:

1. Проф. др Горан Поповић, редовни професор, Универзитет у Бањој Луци, Економски факултет, ужа научна област *Међународна економија*, предсједник;
2. Проф. др Гордана Ченић-Јотановић, редовни професор, Универзитет у Бањој Луци, Економски факултет, ужа научна област *Међународна економија*, члан;
3. Проф. др Гојко Рикаловић, редовни професор, Универзитет у Београду, Економски факултет, ужа научна област *Економска политика и развој*, члан.

Комисија је у предвиђеном року прегледала и оцјенила докторску дисертацију под

наведеним насловом, те о томе Наставно-научном вијећу Економског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци подноси сљедећи извјештај.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

Докторска дисертација кандидата мр Огњена Ерића, магистра економских наука, под насловом: „Утицај инвестиција Европске уније на развој Западног Балкана“ има 258 страница, од чега 247 страница чистог текста, компјутерски сложеног и форматираног, формата А4, прореда 1,5, маргина 2 см, осим лијеве 3,5 см, 81.225 ријечи са 478.712 карактера, на 11 страница преглед садржаја, списак кориштене литературе из 126 извора, са 94 хронолошки пописаних табела, са 27 хронолошки пописаних графикона и 2 слике.

Предметна докторска дисертација подијељена је на шест међусобно усклађених цјелина. У првој цјелини садржана су уводна разматрања у вези са темом докторске тезе, праћена са четири радна дијела који чине теоријско-аналитички и емпиријски дио докторске тезе. Шести дио обухвата презентацију резултата са закључцима. На kraју рада је дат попис литературе.

Након Увода, наслови осталих поглавља предметне докторске дисертације су сљедећи:

1. Економски раст и стране инвестиције: општи и теоријски приступ,
2. Емпиријска истраживања економског развоја и страних инвестиција у Европској унији
3. Развој економских односа Европске уније и Западног Балкана,
4. Економетријска анализа повезаности инвестиција из Европске уније и развоја Западног Балкана
5. Закључак.

Рад је у основи, садржајно и концептуално, компонован од сљедећих дијелова.

У **уводном дијелу** докторске тезе кандидат образлаже тему научног истраживања и представља актуелност, значај и погодност теме за истраживање. Јасно се дефинишу проблем, предмет, сврха, циљеви и хипотезе истраживања, као и методе којима се дошло до постављених хипотеза у раду. Рад је структуриран тако да садржи четири поглавља и закључак, који заједно представљају једну цјелину докторске тезе.

Прво дијо се односи на општи и теоријски приступ разумијевању економског раста, развоја и страних инвестиција. Аутор економски раст и развој анализира из више теоријских углова, а стране инвестиције са макроекономског аспекта. У овом дијелу анализира и еволуцију научног мишљења феномену развоја. На почетку приказује четири класичне теорије. Сваки приступ нуди рјешења природе развојног процеса. Кандидат наводи да се савремени модели развоја и неразвијености еклектички ослањају на класичне теорије, које се разматрају у оквиру потпоглавља нових развојних приступа. Теорије економског развоја анализирају историјску и интелектуалну еволуцију о разлозима, узроцима, те одсуству развоја. Када је ријеч о класичним теоријама, кандидат пажњу фокусира на: моделе раста линеарних фаза, теорије и обрасце структурних промјена, револуцију међународне зависности и неокласичну контраврреволуцију слободног тржишта. У контексту савремених модела развијености и неразвијености посебно је интересантан проблем координације, нових економских идеја и знања, нове институционалне економије, информација, нове теорије раста. Код сваког од ових приступа, односно теорија, кандидат наводи предности и недостатке. У овом дијелу се такође дефинишу стране инвестиције и врши њихова подјела према више критерија. У наставку се описује међузависност економског развоја и међународних капиталних токова у економској теорији. На крају овог дијела кандидат сагледава савремене глобалне и геополитичке аспекте кретања страних инвестиција, који показују актуелне токове капитала у свијету. То подразумјева идентификацију најрелевантнијих локација свјетског прилива и одлива инвестиција.

У другом дијелу кандидат ставља рад у контекст анализе емпиријских истраживања међузависности економског раста и прилива инвестиција у Европској унији. На почетку овога дијела кандидат анализира динамику економског раста, а након тога најважнијих макроекономских агрегата, инфлације, запослености, те спољнотрговинске размјене у Европској унији. Посебан нагласак у анализи даје токовима страних инвестиција и званичне развојне помоћи мање развијеним земљама. У овом дијелу се анализира регионални аспект страних инвестиција, како би се утврдили најзначајнији региони прилива и одлива инвестиција Европске уније.

Кандидат у овом дијелу закључује да је међународна нето инвестициона позиција еврозоне до 2008. године испољавала растући тренд са негативним предзнаком. Максимум је достигнут 2008. године, када је износ нето инвестиције позиције чинио готово петину БДП-а еврозоне у тој години. Према кандидатовим анализама, одступање стања нето инвестиције од кумулативног износа текућег рачуна еврозоне, дугује се ефекту вредновања иностраних инвестиција овог подручја. Овај ефекат настаје усљед кретања цијена иностраних актива и девизног курса евра, због чега се мијења однос између вриједности иностраних актива и иностраних обавеза евро зоне. Тако на примјер кандидат наводи да, апресијација

евра према долару у периоду 2002-2007. године значи да су земље евро зоне трпјеле губитке услед вредновања дolarски дономирани активе. Истовремено су лошије перформансе тржишта акција у САД у поређењу са тржиштем акција евро зоне додатно погоршавале нето инострану позицију евро зоне, јер је дошло до пораста иностраних обавеза по основу портфеља власничких папира у посједу странаца у односу на вриједност иностране активе у посједу евро зоне. Међутим, кандидат истиче да се допринос ових фактора разликује између земаља еврозоне у зависности од структуре спољне активе и пасиве. Оно што закључује јесте, да земље чланице еврозоне са повољнијом инвестиционом позицијом остварују позитивна салда текућег рачуна, прије свега спољнотрговинском билансу роба и услуга. То имплицира да земље, дефицитарне чланице еврозоне, финансирају негативна салда текућег рачуна задуживањем у иностранству или стимулисањем прилива инвестиција. Кандидат наглашава да институције ЕУ управљају значајним обимом укупне званичне развојне помоћи (ODA). Износ помоћи се односи на донације из буџета Европске уније и Фонда европског развоја. Институције ЕУ су значајни донатори у великом броју земаља, међу 5 највећих донатора у 121 земаља, и међу 3 највећа донатора у 75 земаља. Ако се државе ЕУ посматрају јединствено, онда је ЕУ највећи свјетски донатор помоћи.

Трећи и четврти дио рада кандидат је посветио анализи међузависности инвестиција Европске уније и фактора развоја земаља Западног Балкана.

На почетку **трећег дијела** представља савремене геополитичке аспекте Западног Балкана, а затим историјски осврт на економску сарадњу са ЕУ. У том контексту, кандидат наводи да су односи Европске уније на Балкану веома динамични, а да су се мијењали у зависности од глобалних геополитичких фактора. Кандидат сматра, да је Балкан посебно важна саобраћајна веза између западне Европе и Близог истока, као и између јужне и источне Европе. Наводи да су четири балканске земље (Грчка, Румунија, Бугарска и Хрватска) данас чланице ЕУ, док су остale званични или потенцијални кандидати за чланство у Унији. Из угla политичких и геостратешких интереса, према кандидату, постоји јасан интерес читаве Европе за учвршћивање мира, стабилности, демократије и интеграцију Југоисточне Европе у ЕУ. Поред напретка у регионалној сарадњи од почетка овог вијека, кандидат сматра да је регион и даље оптерећен проблемима неријешених спорова, проблемом развоја, пограничних питања, мањинских тема и др.

Након што је извршио детерминацију Западног Балкана у контексту придруживања Европској унији, анализира обим и структуру инвестиција из Европске уније. Кандидат анализира и званичну развојну помоћ која долази из Европске уније (заједничких институција и билатералну помоћ). У анализи инвестиција уврштава и финансијску подршку Европске уније кроз пројекте и фондове, као помоћ трећим земљама и предприступну помоћ, те остale видове финансијске подршке Европске

уније.

Кандидат наглашава да процес у почетку слиједи циљеве развојне помоћи усмјереној мање развијеним земљама у свијету, да би се кроз неколико фаза, уласком државе у ЕУ стопила са кохезионом политиком ЕУ. Значи, ако је нека од предприступних земаља добијала помоћ, која је била вођена развојним потребама, у сљедећим фазама европска помоћ се увезује у функцију процеса придрживања ЕУ (постаје вођена потребама приступања).

Садржај и начин давања помоћи директно је зависан од статуса земље у процесу придрживања. Приоритети подршке непосредно произилазе из процеса придрживања у коме се земља налази. Помоћ се усмјерава према принципу све веће децентрализације и одговорности будуће државе чланице за њено коришћење. Децентрализација управљања средствима помоћи подразумијева, прелазак одговорности са европских институција на државу кандидата у свим фазама процеса.

У овом дијелу рада, кандидат анализира и базне индикаторе развоја, те транзициони прогрес на Западном Балкану. Овом сегменту анализе нагласак даје анализи економског раста земаља Западног Балкана. Из презентованих анализа кандидат сматра да остварене стопе економског раста у земљама Западног Балкана не обезбеђују конвергенцију са економски најразвијенијим земљама Европе у дугом року. Стoga, убрзање стопе привредног раста земаља Западног Балкана у наредном периоду треба да буде најважнији економски циљ за све земље овог региона.

Након анализе економског раста, кандидат детаљно анализира спољнотрговинску отвореност земаља региона Западног Балкана, инфраструктуру, зараде, запосленост, незапосленост, јединичне трошкове рада, образовну структуру, те степен корупције.

У анализи спољно-трговинске размјене, наводи да су привреде земаља Западног Балкана суочене са великим неравнотежама спољнотрговинског биланса, јер са већином спољнотрговинских партнера имају дефицит у размјени. Дефицити текућих трансакција представљају перманентну карактеристику функционисања свих земаља Западног Балкана у годинама прве деценије двадесет и првог вијека. Степен отворености привреда Западног Балкана је изузетно висок са преко четири петине вриједности бруто домаћег производа у посматраном периоду.

Кандидат у наставку анализира трошкове рада у земљама Западног Балкана, праћењем кретања висине просјечне бруто зараде. Поређењем званичних података о просјечној месечној бруто заради на ЗБ уочава, да су забиљежене исподпросјечне бруто зараде у Албанији, Србији и Македонији, а више од просјечних, бруто зараде у Хрватској, Црној Гори и БиХ. Кандидат даље наводи да су као један од веома

често кориштених показатеља трошковне конкурентности радне снаге, анализирани јединични трошкови рада. Могу се добити као количник између трошкова за запослене у привреди и продуктивности рада, где продуктивност представља однос бруто домаћег производа и броја запослених радника у посматраном периоду. Јединични трошкови рада (JTP) су користан индикатор, који указује на међусобни однос тржишта рада и привредне активности. Кандидат даље наводи, да раст JTP може настати услед пада привредне активности која није испраћена смањењем броја запослених или зарада, али може настати и ако постоји мањак понуде на тржишту рада. Промјена JTP указује на несклад између раста продуктивности рада и раста зарада. Пораст JTP је индикација да је раст зарада био бржи од раста продуктивности, док смањење JTP указује да је раст продуктивности био изнад раста зарада. Кандидат је у анализама јединичних трошкова рада ЗБ уочио повећање просјечних јединичних трошкова рада за око 6%, у десетогодишњем посматраном периоду. У том контексту, земље региона требају предузети активности за остварење веће продуктивности, те смањењу трошкова рада, који би доприњели већем приливу инвестиција.

У овом дијелу рада кандидат је анализирао степен образованости као и повезаност образованости са нивоом и динамиком економског развоја у земљама Западног Балкана. Резултати спроведене корелационе анализе показали су, да је код средње и високо образованих, присутна јака позитивна веза између нивоа образованости те нивоа развијености током дестогодишњег периода. Резултати показују да је у случају нивоа БДП-а по становнику, повезаност између учешћа високообразованих незнатно већа од оне између учешћа средње образованих и БДП-а. Корелационом анализом учешћа радно-способног становништва без формалног - стручног образовања и Бруто домаћег производа по становнику, кандидат уочава јаку повезаност ове двије варијабле али са негативним предзнаком. То значи да смањење учешћа радно-способног становништва без формалног-стручног образовања позитивно утиче на ниво развијености.

У случају повезаности економског раста и нивоа образованости, учешће радно способног становништва без формалног образовања је умјерено позитивно повезано са растом бруто домаћег производа. То говори о умјереној позитивној вези динамике бруто домаћег производа и учешћа радно способног становништва без формалног образовања у посматраном периоду. Међутим, када се анализира повезаност динамике БДП са средње и високо образованим радно способним становништвом, кандидат уочава негативну корелацију. Тако сматра да, у дијелу земаља ЗБ са већим учешћем средње и високо-образованих запослених није остварена снажнија веза према већој продуктивности рада. Из наведеног кандидат сматра, да је негативна корелација посљедица релативно веће заступљености средње и високо образоване радне снаге у секторима са ниском продуктивности,

као што је сектор осталих услуга. Такође истиче, да је велики број средње и високо образованог становништва школовано у областима за којима је мања тражња за радном снагом и велика незапосленост. Објашњење кандидата за овакав резултат јесте, да је тренд пораста студената и високо-образоване радне снаге негативно дјеловао на стопу партиципације, чиме је умањен потенцијални раст. Такође, кандидат сматра да се ради о прекратком периоду да би користи од већег запошљавања високо-образованих оствариле пуне ефекте на продуктивност, па тако и раст. Кандидат на крају ове анализе закључује да је пораст високо-образоване радне снаге добрим дијелом остварен у секторима са ниском и спорорастућом продуктивности попут јавног сектора, због чега није дошло до већег ефекта на раст продуктивности и укупни економски раст.

Кандидат у овом дијелу рада наводи, да интеграција инфраструктуре представља велики изазов за земље Западног Балкана. Иако су саобраћајна инфраструктура и олакшавање транспорта од кључног значаја за економски развој, регион Западног Балкана карактерише изузетно фрагментисан транспортни систем, осиромашена саобраћајна инфраструктура и неефикасне транспортне услуге. Развој и одржавање транспортних мрежа захтијевају средства која нису доступна у јавном сектору. Координација донатора стога игра важну улогу. У овом дијелу рада, кандидат је тежиште анализе инфраструктуре ставио на путну мрежу, која представља једну од предикторских варијабли у економетријској оцјени утицаја на прилив инвестиција из ЕУ. Из анализе кандидат уочава, да је дужина укупне цестовне мреже у земљама Западног Балкана неравномјерно расла. У укупној дужини, пораст се примјећује у Србији, Босни и Херцеговини, Македонији, Црној Гори. Због недоступности података, у Албанији се води непромјењена дужина укупне цестовне мреже за посматрани период. У Хрватској је евидентирано смањење укупне путне мреже. Међутим, иако се смањила дужина укупне цестовне мреже, значајно је побољшан квалитет, приступачност и повезаност, изградњом мреже ауто-цеста кроз цијелу Хрватску.

У четвртом дијелу кандидат приступа економетријској анализи. Економетријска анализа се састоји из два поглавља. У првом се оцењује утицај инвестиција ЕУ на раст Западног Балкана, а у другом утицај одговарајућих варијабли на прилив инвестиција из ЕУ. У раду је примјењена панел регресиона анализа и то модел са фиксним ефектом и случајним ефектом, а на бази Хаусман дијагностичког теста је оцјенио подеснији модел за предметну анализу. Након тога, у оба поглавља се примјенио динамички ефекат помоћу ауторегресионог VAR модела. У првом дијелу економетријске анализе испитана је главна истраживачка хипотеза, односно улога инвестиција из Европске уније у економском расту земаља Западног Балкана током периода од 2005-2014. године. У другом дијелу економетријске анализе испитане су помоћне истраживачке хипотезе, односно утицај избраних објашњавајућих варијабли

на прилив инвестиција из Европске уније на Западном Балкану током периода од 2005-2014. године.

У посљедњем дијелу су представљена закључна разматрања. Кандидат је на свеобухватан, концизни и језгровит начин изложио синтезу свих релевантних спознаја, научних чињеница изнесених у дисертацији. Сви закључци су образложени.

2.УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Сврха истраживања јесте научно сагледати међувисност инвестиција из Европске уније и развоја Западног Балкана, и критички се осврнути на интензитет везе у будућности.

Кандидат је кроз рад успјешно одговорио на постављени *проблем истраживања*, а који је гласио:

Да ли постоји, и у којој мјери, међувисност инвестиција Европске уније и развоја Западног Балкана?

Дакле, главни научни проблем којим се бавио овај рад се односи на идентификовање и интезитета међувисности инвестиција Европске уније и развоја Западног Балкана.

Циљеви истраживања јесу доћи до нових спознаја када су у питању савремене тенденције међународних инвестиционих токова, односно који су изазови за земље Западног Балкана у смислу привлачења европских инвестиција и развоја овог региона у будућности. Циљ истраживања је да се идентификују и објасне развојни сценарији, те детерминанте будућег привлачења инвестиција у земље Западног Балкана.

Научни циљеви истраживања дефинисани су кроз четири категорије, и то: научно описивање, класификацију, објашњење и предвиђање. У раду се описује значај инвестиција Европске уније, те приказују основне научне методе у циљу оцјене утицаја на економски раст земаља Западног Балкана. Кроз критичку анализу сагледавају се најпознатије методе за мјерење међувисности инвестиција и економског раста. Кандидат је описао у теорији дефинисане односе између инвестиција и националног раста и развоја, те фактора који доводе до таквих показатеља. Фактори прилива инвестиција су класификовани према нивоу њиховог

утицаја на развој Западног Балкана. У раду кандидат објашњава, да ли активан приступ приливу инвестиција из Европске уније рефлектује развој Западног Балкана. Другим ријечима, утврђује се узрочно-посљедична веза и интензитет међузависности између раста региона Западног Балкана и инвестиција из ЕУ. На основу сагледавања нивоа и начина примјене панел и динамичке анализе, образлаже се потреба креирања новог модела раста који би превасходно био у функцији развоја региона Западног Балкана. Такође, дате су конкретне препоруке и смјернице за ефикасно управљање развојем у земљама Западног Балкана.

Основни научни циљ овог рада јесте оцјена међузависности инвестиција Европске уније и фактора развоја региона Западног Балкана. Дакле, научни циљ истраживања је идентификација и класификација поједињих приступа међузависности инвестиција ЕУ и развоја ЗБ.

Прагматични циљ истраживања јесте утврђивање међузависности инвестиција из Европске уније и развоја региона Западног Балкана. Инвестиције могу позитивно утицати на економски развој, а за то је неопходна подршка институција у смислу обезбеђивања одговарајуће инфраструктуре и законодавне подршке.

У главној хипотези износи се тврђња да повећање прилива инвестиција из Европске уније убрзава развој региона Западног Балкана.

Важан аксиом од којег кандидат полази јесте да је кључни циљ развоја земаља Западног Балкана дугорочан економски раст. Већина земаља Западног Балкана је данас међу најсиромашнијим европским економијама, са БДП-ом (по глави становника на бази паритета куповних снага) мањим од двије петине просјека Европске уније. Континуирано инвестирање је предуслов високих стопа економског раста. Извори инвестирања су средства домаће штедње, али и страна улагања. Кандидат наводи да ниво домаће акумулације није довољан за значајне инвестиције на Балкану, те је неопходно привући капитал из иностранства. С обзиром да регион Западног Балкана највећи ниво економских односа остварује са Европском унијом, предмет овог истраживања су инвестиције Европске уније и развој Западног Балкана.

Са тог полазишта формулисане су главна и помоћне хипотезе. Кандидат је помоћу економетријске анализе панел модела са случајним ефектом доказао да *објашњавајуће варијабле: бруто домаћи производ по становнику, јединични трошкови рада и дужина путне мреже имају значајан позитиван утицај на прилив инвестиција из Европске уније, чиме се потврђују помоћне хипотезе о утицају наведених објашњавајућих варијабли на прилив инвестиција из ЕУ у посматраном периоду.*

Варијабла трговинске отворености и потписивање споразума о стабилизацији и придрживању су несигнификантне у објашњењу прилива инвестиција из ЕУ. Дакле, према панел моделу са случајним ефектом се не може прихватити помоћна

хипотеза о пропорционалном односу трговинске отворености и ЕУ споразума са приливом инвестиција из ЕУ у овај регион.

Динамичком анализом и примјеном Гранџеровог теста каузалности варијабли у VAR моделу кандидат је доказао да постоји узрочно - пољедична веза у смислу Гренџера, која иде од БДП по становнику и дужине путне мреже према инвестицијама ЕУ. То значи да има доволно аргумента, да се прихвати хипотеза да БДП по становнику и инфраструктура позитивно утичу на прилив странних инвестиција из Европске уније. Узрочно пољедична веза не постоји у случају јединичних трошкова рада и инвестиција из ЕУ. То значи да се не може потврдити помоћна хипотеза о обрнутно пропорционалној вези прилива инвестиција из Европске уније и повећања цијене рада у динамичком систему у смислу Гренџера.

Преглед релевантне литературе указује на чињеницу да је кандидат користио релевантну литературу која је везана за проблем истраживања и у раду наводи 126 библиографских јединица. У литератури доминирају новија теоријска истраживања савремених тенденција у области међународних инвестиционих токова, економског раста и развоја, као и повезаности између инвестиција и економског раста и развоја. У кориштеној литератури су исто тако присутна емпиријска истраживања водећих истраживача, OECD-а, Свјетске банке, ECB-а, EBRD-а, која су актуелна и релевантна за постављени предмет истраживања и испитивање постављене хипотезе. Литература је коректно у раду наведена и цитирана.

3. МЕТОД РАДА И ПРИМИЈЕЊЕНА ИСТРАЖИВАЊА

Рад је у основи заснован на теоријско-аналитичком и емпиријском приступу, кроз мултидимензиону операционализацију различитих фактора који детерминишу утицај инвестиција из Европске уније на развој Западног Балкана. Методе експликативне анализе, која доприноси дубљем схватању проблема и предмета истраживања, објашњењу и сазнању правилности и законитости, првенствено је кориштена у теоријском дијелу истраживања еволуције научног мишљења о реализацији развоја.

Методе и инструменти истраживања које је кандидат користио омогућавају увид у посматрану проблематику и пружају одговор на истраживачко питање, односно основни проблем овог рада. Проблем и планиране методе истраживања су усклађене са реалним истраживачким могућностима кандидата.

За доказивање постављене хипотезе поред историјске методе, основни метод кандидатовог истраживања је апстракција. Овом методом се искључује све што је

небитно, тј. анализа се фокусира на искључиво на проблем развоја региона Западног Балкана. Метод индукције полази од дефинисања фактора раста региона ЗБ, њиховог квантитативног мјерења, дефинисања варијабли које узрокују раст и развој, одређују мјере и политике којима се рјешава постављени научни проблем.

Кандидат је у овом истраживању, на основу спроведеног емпиријског истраживања уз помоћ статистичких метода и техника (корелациона матрица, панел регресиона анализа, са фиксним и случајним ефектом, Хаусман тест, димамичка економетријска анализа, VECM и VAR модел, тест стационарности-јединичног коријена варијабли, Јохансенова процедура утврђивања коинтеграције варијабли, Гранџеров тест каузалности, иновациона анализа, тест хетероскедастичности, аутокорелације и др.) дошао до општег закључка о узрочно-посљедичној вези инвестиција ЕУ, са једне стране и развоја региона Западног Балкана са друге стране. Након што је дефинисао актуелно стање, кандидат је иновационом анализом (декомпозиција варијансе прогнозистичке подршке и анализа импулсног одзива) утврдио и сценарио утицаја европских инвестиција на развој региона ЗБ у будућности.

У сврху постизања циљева истраживања тестирања постављене хипотезе приступио је прикупљању података из секундарних извора, углавном, путем циљаних претрага интернетских страница укључених у истраживања рада. Емпиријско истраживање је извршио на нивоу региона Западног Балкана, на узорку Србије, Хрватске и Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније и Албаније. Основни истраживачки инструмент који је кандидат користио за прикупљање информација о факторима раста у посматраним просторним јединицама јесу доступни подаци јавних извора, као што су ДЗС-Хрватска, ФИНА- Хрватска, Агенција за статистику БиХ, Федерације БиХ и Републике Српске, агенције за рад и запошљавање у Босни и Херцеговини, Републички завод за статистику Србије, Централне Банке земаља ЗБ, извјештаји Eurostat-a, The World Development Indicators, EBRD Transition Report, UNESCO-a, Transparency-a и многи други.

У емпиријском дијелу истраживања, кандидат је за обраду прикупљених података користио статистичке технике. За сагледавање узрочно-посљедичне зависности и интезитета повезаности између зависне и независних варијабли примјено је економетријски модел регресије са панел подацима, са фиксним и случајним ефектом, Хаусман тест, димамичку економетријску анализу, VECM и VAR модел, тест стационарности-јединичног коријена варијабли, Јохансеноуву процедуру утврђивања коинтеграције варијабли, Гранџеров тест каузалности, иновациону анализу, тест хетероскедастичности, аутокорелације и др.

Истраживање обухвата земље Западног Балкана. Избрани узорак је посебно

занимљив за анализу јер садржи транзиционе земље и чланицу ЕУ. Дакле, дио узорка је земља чланица ЕУ, док је дио у процесу испуњавања захтјева ЕУ у процесу приступања. Узорак чине: Хрватска, Србија, Босна и Херцеговина, Македонија, Црна Гора, Албанија.

Обрађене податке је анализирао и тумачио у сврху тестирања хипотеза, добијања информација потребних за коначна разматрања рада и закључке проведеног истраживања.

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања су изложени логичким редослиједом, јасно су графички и табеларно представљени и описани су налази истраживања. Резултати су представљени на такав начин да се истраживање може поновити. Резултати истраживања су кроз дискусију поређени са резултатима других аутора који су обавили слична истраживања и већим дијелом је дисертација конзистентна са резултатима других аутора. Развој земаља Западног Балкана, повезаност са инвестицијама из ЕУ, те анализа сценарија могућег развоја региона у будућности, истиче значајност овог истраживања, као и приједлози смјерница економских политика у том контексту.

Кандидат је иссрпним истраживањем и примјеном одговарајуће статистичке методологије оцјенио улогу инвестиција из Европске уније у економском расту земаља Западног Балкана, те на јасан дошао до резултата да приливи СДИ из Европске уније имају значајан утицај на варијације БДП-а, док утицај званичне развојне помоћи није сигнификантан. Посматрањем истовременог утицаја објашњавајућих промјењивих у моделу (резултати F-теста), кандидат закључује да стране директне инвестиције и званична развојна помоћ неостварују сигнификантан утицај на раст БДП-а током посматраног периода. Такође, смјер утицаја инвестиција из Европске уније, према резултатима кандидатовог истраживања позитиван, али није довољан да би се оствариле значајне стопе економског раста. У складу са наведеним кандидат наводи да остварени прилив инвестиција (СДИ и ОДА) није био довољан за веће стопе економског раста на Западном Балкану у протеклом периоду. Примјеном динамичке анализе, кандидат долази до сазнања да постоји дугорочна равнотежа између инвестиција из Европске уније и раста БДП-а у земљама Западног Балкана. Закључује, да су варијабле стране инвестиције из Европске уније и званичне развојне помоћи позитивне, али не и значајне у моделу.

У анализи утицаја бруто домаћег производа по становнику, јединичних трошкова

рада и дужини путне мреже на прилив инвестиција из Европске уније, установљава значајан позитиван утицај. На тај начин кандидат на језгровит и јасан начин потврђује *помоћну хипотезу* о позитивном утицају наведених објашњавајућих варијабли на прилив инвестиција из ЕУ у посматраном периоду. Анализом утицаја трговинске отворености и потписивања споразума о стабилизацији и придрживању установљава несигнификантност у објашњењу прилива инвестиција из ЕУ. Дакле, према спроведеном истраживању се не може прихватити *помоћна хипотеза* о пропорционалном односу трговинске отворености и ЕУ споразума са приливом инвестиција из ЕУ у овај регион. Приликом анализе истовременог утицаја свих објашњавајућих промјењивих у моделу (резултати F-теста), кандидат долази до резултата да изабране предикторске варијабле развоја заједнички остварују сигнификантан утицај на варијаблу прилива инвестиција из ЕУ током посматраног периода. Кандидат је у даљим истраживањима помоћу динамичке економетријске анализе и Гранцеровог теста каузалности варијабли у VAR моделу дошао до резултата који показују да постоји узрочно - посљедична веза у смислу Гренцера, која иде од БДП по становнику и дужине путне мреже према инвестицијама ЕУ. То значи да има довољно доказа да се *прихвати хипотеза* да БДП и инфраструктура позитивно утичу на прилив страних инвестиција из Европске уније. Према истој методологији узрочно посљедична веза не постоји у случају јединичних трошкова рада и инвестиција из ЕУ. То значи да се *не може потврдити помоћна хипотеза* о обрнутно пропорционалној вези прилива инвестиција из Европске уније и повећања цијене рада у динамичком систему у смислу Гренцера.

На основу закључака и провјере постављених хипотеза, кандидат је становишта да:

- приливи страних инвестиција на ЗБ нису донијели значајне промјене у правцу развоја извозно орјентисаних сектора. Већина инвестиција је усмерена у сектор непроизводних услуга. Дакле, стране инвестиције нису водиле унапређењу извозних дјелатности, повећању запослености и бржем економском расту, него повећању трошкова рада у сferи непроизводних дјелатности. Као смјерница и заокрет у реализацији повећаног прилива инвестиција, извоза и бржег економског раста, кандидат препоручује примјену либералније политике опорезивања и субвенционисања пословања у тачно одређеним територијалним целинама, у којима се обављају извозне дјелатности.
- висок ниво отворености земаља ЗБ није релевантан фактор прилива инвестиција из Европске уније. Кандидат у том контексту препоручује, да се у будућем периоду трговинска отвореност на ЗБ искористи за стимулисање регионалне економске сарадње. То се односи на ангажовање свих капацитета у реализацији заједничког наступа западнобакланских земаља на другим тржиштима, а све са циљем остварења већег извоза и бржег економског раста региона.

- да путна мрежа представља сигнификантан фактор прилива инвестиција из ЕУ. Кандидат наводи да је у складу са овим становиштем потребно наставити са потпуним искориштењем капацитета европске финансијске подршке у сфери инфраструктурних пројекта, и завршетком изградње коридора и путних правца. Такође препоручује стављање нагласка на развоју повезаних дјелатности (нпр. транспортних, логистичких и других производних услуга). У складу са развојем ових дјелатности, потребно је прилагођавати и кадровску оспособљеност и образовни систем свих земаља Западног Балкана.

На основу свега наведног, ово истраживање ће дати допринос и употпуниoti фонд научног сазнања о утицају инвестиција из ЕУ на развој Западног Балкана. Резултати овог рада ће имати утицај на јачање свијести код доносиоца економских политика, и на тај начин ће се смјернице из овог истраживања моћи искористити у правцу бржег економског раста и развоја посматраног региона.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Докторска дисертација кандидата mr Огњена Ерића је самостално дјело, израђена у складу са одабраном темом. Кандидат се у целини придржавао одабраног концепта и постављеног нацрта истраживања. Дисертација је написана у складу са методологијом научног истраживања. Тумачење резултата је извршено на бази прикупљених и обрађених података. Резултатима истраживања проверене су главна и помоћне хипотезе. Дисертација је оригинални допринос економској науци, јер проширује знање из економије и уже научне области међународне економије. Представља садржајну анализу утицаја инвестиција Европске уније на развој Западног Балкана. Кандидат је кроз рад на примјеру Европске уније и земаља Западног Балкана, указао на једно од актуелних и отворених питања, а односи се на утицај инвестиција развијених на развој мање развијених земаља. Резултати дисертације јасно указују на чињеницу, да досадашње инвестиције нису биле довољне да превазиђу проблем ниских стопа економског раста, неповољне привредне структуре, високе незапослености, високих спољнотрговинских дефициита и др.

На основу резултата до којих је дошао у истраживању, кандидат даје конкретне смјернице и ставове који могу послужити доносиоцима економских политика за ефикасније дјеловање и остварење већег нивоа економске развијености.

С обзиром на наведено, Комисија

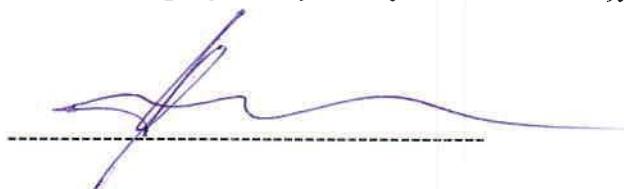
Предлаже

Научно-наставном вијећу Економског факултета у Бањој Луци да прихвати овај извјештај и одобри јавну одбрану докторске дисертације кандидата мр Огњена Ерића, магистра економских наука, под насловом: „Утицај инвестиција Европске уније на развој Западног Балкана“

Бања Лука, 05.09.2016. године

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Проф. др Горан Поповић, редовни професор, Универзитет у Бањој Луци, Економски факултет, ужа научна област Међународна економија, предсједник

2. Проф. др Гордана Ченић-Јотановић, редовни професор, Универзитет у Бањој Луци, Економски факултет, ужа научна област Међународна економија, члан

3. Проф. др Гојко Рикаловић, редовни професор, Универзитет у Београду, Економски факултет, ужа научна област Економска политика и развој, члан

